

A UNHCR ÁLLÁSPONTJA AZ UKRAJNÁBA TÖRTÉNŐ ÖNKÉNTES VISSZATÉRÉSEL KAPCSOLATBAN

2023. június

Bevezetés

1. A nemzetközi fegyveres konfliktus 2022. február óta való fokozódása miatt több millió ember kényszerült elhagyni lakóhelyét mind Ukrajnán belül, mind azon kívül. Köztudott, hogy a fegyveres konfliktusok menedékjogi iránti igényeket alapozhatnak meg,¹ a UNHCR ennek megfelelően úgy véli, hogy az Ukrajnából érkező, lakóhelyüket elhagyni kényszerülő személyek túlnyomó többsége valószínűsíthetően nemzetközi védelemre szorul. Az ideiglenes védelem Európai Unióban történő bevezetése, illetve másutt hasonló jogi megoldások alkalmazása több millió Ukrajnából menekülő számára tette lehetővé, hogy rekordidő alatt védelemhez jussanak és gyakorolják jogaikat a fogadó országokban.
2. A UNHCR általános értelemben véve az Ukrajnában uralkodó helyzetet úgy értékeli, hogy azt elhúzódó háború, kiszámíthatatlanság, bizonytalanság és folyamatosan fennálló, égető humanitárius szükségletek jellemzik a több millió belső menekült és a folytatódó háború által közvetlenül érintett területeken élők körében. A 2023. évre szóló [humanitárius cselekvési terv](#) szerint nagyjából 17,6 millió ember szorul humanitárius segítségnyújtásra, különösen az ország keleti részén.
3. Az Ukrajnából menekülők túlnyomó többsége mélységesen vágyik arra, hogy hazatérjen. A UNHCR által végzett legfrissebb, a menekültek terveit vizsgáló felmérés alapján az Ukrajnából érkező menekültek 76 százaléka szeretne egy nap hazatérni, ám mindössze 14 százalékuk tervez visszatérni a következő hónapokban. A felmérést kitöltő válaszadók 90 százaléka szerint elsősorban a származási területeken fennálló biztonsági és védelmi aggályok akadályozzák jelenleg a visszatérést. A válaszadók 90 százaléka emellett mérvadó aggályként nevezte meg az alapszolgáltatásokhoz (például villamos energia, víz, egészségügyi ellátás, álláslehetőségek és megfelelő lakhatás) való hozzáférést, valamint azok rendelkezésre állását. Ezekre ugyanis egytől egyig komoly hatást gyakorolt a háború.²
4. A UNHCR 2022 márciusában kiadta az [Állásfoglalás az Ukrajnába történő visszatérésről](#) című dokumentumot, amelyben felszólította az államokat, hogy ne küldjék vissza az ukrán állampolgárokat és az Ukrajnában korábban szokásos tartózkodási hellyel rendelkező személyeket – ideértve azokat is, akiknek elutasították a menedékjogi kérelmét. A UNHCR az országban zajló nemzetközi fegyveres konfliktus fényében változatlanul fenntartja ezt az álláspontot. A UNHCR továbbra is szorgalmazza, hogy valamennyi szereplő segítsen ellátni a lakóhelyüket elhagyni kényszerülő szükségleteit, valamint gondoskodjon a biztonságukról és védelmükről, amíg önként, biztonságosan és méltóságukat megőrizve haza nem térhetnek, vagy egyéb tartós megoldás nem válik elérhetővé számukra.

¹ UNHCR, [A nemzetközi védelemről szóló 12. iránymutatás: A fegyveres konfliktus és erőszak helyzeteivel kapcsolatban benyújtott menedékjogi iránti kérelmek a menekültek jogállásáról szóló 1951. évi egyezmény 1A. cikk \(2\) bekezdése és/vagy az 1967. évi jegyzőkönyv, valamint a menekültekre vonatkozó regionális fogalom meghatározások értelmében](#) (2016. december).

² UNHCR, [Függőben lévő életek: Ukrajnai menekültek szándékai és kilátásai](#), 4. (hamarosan megjelenik).

5. A UNHCR teljes mértékben eltérő jellegű folyamatokként tekint a menekültek önkéntes visszatérésére és a menekültek visszaküldésére, és úgy véli, hogy ezekben a folyamatokban az érintett szereplők kötelezettségei különbözőek egymástól. A jelenlegi álláspont felhívja a figyelmet arra, hogy az önkéntes visszatérés természetéből adódóan alapvető jog, és kifejezi annak vonatkozásait az Ukrajnába történő visszatérés sajátos összefüggésein belül, a szükséges mérlegelendő biztosítékokkal együtt. Az álláspont nem tükrözi a UNHCR szülői felügyelet nélkül maradt gyermekek visszatérésére vonatkozó nézeteit, ugyanis ezeknél a gyermekeknél további megfontolásokat kell szem előtt tartani.

Az önkéntes visszatérés mint alapvető emberi jog

6. Számos menekült tett rövid időtartamú látogatást Ukrajnában, mióta megérkezett a fogadó országba, amely keretében elsősorban családtagokat látogattak meg, okmányokat vettek magukhoz, valamint ellenőrizték a vagyontárgyaik állapotát, és felmérték az általános helyzetet.³ A határok UNHCR általi szisztematikus monitorozása és más adatforrások megnövekedett mobilitást mutatnak a menekült népesség körében a határokon átnyúló, folyamatos mozgás formájában. Ez magában foglalja az ideiglenes tartózkodást, a hosszabb távú látogatásokat, valamint a tartós visszatérést Ukrajnába.
7. Más menekülthelyzetekhez hasonlóan a rövidebb időre szóló hazatérés lehetősége (amely többek között arra szolgál, hogy a menekültek tartani tudják a kapcsolatot a családjukkal és a közösségükkel, valamint felmérjék az aktuális helyzetet) kikövezheti az utat afelé, hogy az érintettek tartósabb mértékben vissza tudjanak térni, amint ezt a körülmények lehetővé teszik. A UNHCR a jelenleg is zajló háborúra és az aktuális helyzet általános instabilitására tekintettel nem gondolja, hogy az Ukrajnába tett látogatások rácafolnának arra az általános megállapításra, miszerint az Ukrajnában lévő lakóhelyüket elhagyni kényszerülők nagy valószínűséggel nemzetközi védelemre szorulnak.
8. Ukrajna bizonyos részein megkezdődtek a korai helyreállítási törekvések. Nem lehet kellően hangsúlyozni, mennyire fontos megteremteni a tartós és fenntartható visszatérés feltételeit. Ehhez szoros együttműködésre van szükség az ukrán hatóságokkal, amelynek keretében az aknamentesítésre, a házak helyreállítása, illetve a kárt szenvedett és megsemmisített szociális és polgári infrastruktúra újjáépítésére kell összpontosítani, valamint mielőbb be kell fektetni a helyi gazdaságba és a munkahelyteremtésbe a nemzetközi közösség támogatásával. Az ukrán kormányzat, a Világbank, az Európai Unió és az Egyesült Nemzetek Szervezete által közösen kidolgozott, [második gyors kár- és igényfelmérés](#) című dokumentum 2023 februárjában mintegy 135 milliárd USA dollárra becsülte a károk közvetlen költségeit, és 411 milliárd USA dollárban határozta meg az újjáépítési és helyreállítási igényeket.
9. A saját országba történő visszatérés alapvető jog. A UNHCR a folyamatban lévő nemzetközi fegyveres konfliktus miatt jelenleg senkit nem bízta az Ukrajnába történő visszatérésre, ám ez nem zárja ki, hogy egyes menekültek személyes döntést hozzanak a visszatérés mellett. A UNHCR hosszú idő óta úgy vélekedik, hogy tiszteletben kell tartani a menekültek visszatéréssel kapcsolatos döntését, amennyiben kellően tájékozottak és teljes mértékben önként határoznak így. A visszatérésre vagy a menedéket nyújtó országokban való további maradásra vonatkozó döntések összetettek, és az érintettek lakóhelyük kényszerű elhagyásával kapcsolatos egyéni élményeit tükrözik. Az egyes személyek által hozott döntések szempontjai között szerepel többek között a családtagoktól való elszakadás fokozott mértéke, ennek elhúzódó fennállása, a trauma, a nemi alapú erőszak (beleértve a fegyveres konfliktussal összefüggésben elkövetett szexuális erőszakot), a gazdasági jólét és a biztonsági kockázatok.

---

³ A UNHCR legutóbbi, a menekültek terveit vizsgáló felmérésénél a válaszadók 39 százaléka számolt be arról, hogy háztartásuk egyik tagja legalább egy rövid távú látogatást tett a saját származási területén a lakóhelyének kényszerű elhagyása óta (Függőben lévő életek: Ukrajnai menekültek szándékai és kilátásai, 4.) (hamarosan megjelenik).

10. Ahogy az Ukrajnába történő visszatérésről egyre élénkebb diskurzus folyik nemzetközi szinten, fontos gondoskodni arról, hogy ennek középpontjában a – túlnyomó többségben nő és gyermek – menekültek saját szempontjai, szándékai és szükségletei, valamint az alkalmazandó nemzetközi jogi alapelvek álljanak. A visszatérésre vonatkozó döntéseknek megalapozottnak és teljes mértékben önkéntesnek kell lenniük. A döntést emellett nem kényszeríthetik ki idő előtti hazatérésre sarkalló tényezők. Idetartozhat, ha a menekültek korlátozottan tudnak jogi védelemhez és dokumentumokhoz jutni, vagy ha nem teljeskörűen férnek hozzá a nemzeti szociális védelmi rendszerhez, valamint egyéb jogokhoz és támogatásokhoz a fogadó országban.
11. A UNHCR felismeri, hogy a menekültek vannak a legmegfelelőbb pozícióban ahhoz, hogy értékeljék a kockázatokat, és döntést hozzanak az őket közvetlenül érintő (például a visszatérésre vonatkozó) kérdésekben, és készen áll arra, hogy eseti alapon támogassa azoknak a visszatérését, akiknek sérülékenységüknél fogva segítségre lehet szükségük. Az ilyen visszatéréseknek teljeskörű és megfelelő tájékoztatáson kell alapulniuk, önkéntesnek kell lenniük, és biztonságos, méltóságteljes körülmények között kell zajlaniuk.

Az Ukrajnába történő önkéntes visszatéréshez kapcsolódó biztosítékok és megfontolások

12. Az Ukrajnába történő visszatérés vonatkozásában számos menekültben merülnek fel jogos aggályok azzal kapcsolatban, hogy biztonságban lesznek-e, vissza tudnak-e térni az otthonukba, és fenntarthatóan vissza tudnak-e illeszkedni. Ennélfogva alapvető fontosságú, hogy a nemzetközi védelemhez való hozzáférésük folytatódjon. A jelenlegi ukrajnai helyzet kizárja annak lehetőségét, hogy a menekültek tömegesen visszatérhessenek a hazájukba biztonságos és a méltóságteljes körülmények között, ezért a UNHCR úgy véli, hogy az ideiglenes védelem továbbra is fontos eszköz az országon kívülre menekültek nemzetközi védelme érdekében.
13. Tekintettel arra, hogy az Ukrajnából menekülők továbbra is nemzetközi védelemre szorulnak, a UNHCR hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a menekülteket – köztük a hontalanokat – a fogadó országok teljes mértékben bevonják a nemzeti rendszeriekbe, és teljeskörűen biztosítsák, hogy ezen személyek gyakorolhassák a jogaikat. A menekültek átfogó bevonása a társadalmi-gazdasági rendszerekbe lehetővé teszi, hogy aktív tagjai legyenek a fogadó országok társadalmának, és menekültként is fejlesszék képességeiket, készségeiket, ami a visszatérést követően segíti majd Ukrajna újjáépítését és helyreállítását. A kísértő nélküli és a korábban Ukrajnában intézményi gondozás alatt álló gyermekek nagy száma miatt ugyanilyen fontos, hogy a fogadó országokban bevonják a gyermekeket az oktatásba és a nemzeti gyermekvédelmi rendszerekbe, így biztosítva védelmüket és ellátásukat a tartós megoldások meghatározása előtt is. A UNHCR hangsúlyozza, hogy a gyermekek Ukrajnába történő visszatérését minden esetben a gyermek mindenek felett álló érdekét előtérbe helyező elvnek kell vezérelnie.
14. Az európai fogadó országokban jelenleg is folynak a tárgyalások az ideiglenes védelem jövőjéről, valamint egyéb, a tartózkodásra vonatkozó jogi megoldásokra való átállásról. A regionális intézményeknek és a fogadó országoknak emiatt lehetőségük van arra, hogy olyan rugalmas szakpolitikai keretet dolgozzanak ki, amely tiszteletben tartja a hazatérésre vonatkozó megfelelő tájékozottságon alapuló és önkéntes döntéseket, és biztosítékot kínál arra vonatkozóan, hogy a menekültek ismét nemzetközi védelmet kérhessenek, ha a biztonsági helyzet romlana, vagy ha a hazatérés nem bizonyulna fenntarthatónak egy olyan változó környezetben, amelyet komoly ismeretlen tényezők és kockázatok jellemeznek.

15. Az ideiglenes védelem és más hasonló jogi megoldások alkalmazásnak megszűnések előfordulhat, hogy lesznek olyan csoportok és egyének, akik nem tudnak majd visszatérni Ukrajnába, és továbbra is nemzetközi védelemre szorulnak. Ez különösen igaz lehet azokra, akik nem rendelkeznek személyazonosító okmányokkal, vagy nem tudják igazolni az állampolgárságukat. Ilyenek például a hontalanok vagy azok a személyek, akiknek az állampolgársága nem meghatározott. Az ukrajnai lakóhelyüket elhagyni kényszerülő személyek számára lehetővé kell tenni, hogy az európai uniós és a nemzetközi jog által garantált jogaikkal összhangban bármikor menedékjogot kérjenek.
16. A UNHCR arra ösztönzi a fogadó országokat, hogy továbbra is rugalmasan álljanak hozzá az Ukrajnába tett rövid távú látogatásokhoz, ezek ugyanis elősegíthetik a megalapozott döntéshozatalt a hosszabb távú visszatéréssel kapcsolatban. Lehetőségként felmerülhet a jogállás ideiglenes felfüggesztése vagy a tömegközlekedéshez való ingyenes hozzáférés biztosítása a határ mindkét oldalán. Ezek lehetővé tehetik a visszatérést, és a hosszabb időre szóló „helyzetfelmérő” látogatásokat.
17. A UNHCR azt javasolja, hogy a három hónapnál rövidebb ukrajnai látogatások ne legyenek hatással az adott személy jogállására és az ahhoz kapcsolódó jogaira a fogadó országokban. Továbbá, a UNHCR azt javasolja, hogy a hosszabb ideig tartó látogatás esetén a fogadó országok az ideiglenes védelmi vagy egyéb státusz visszavonása, illetve a személyek nyilvántartásból való törlése helyett inkább átmenetileg függesszék fel a személyek jogi státuszát. Ezzel elkerülhetők az adminisztratív terhek, és lehetővé tehető, hogy az érintettek szükség esetén ismét védelemben részesüljenek.
18. Annak érdekében, hogy az Ukrajnából menekülők bevonásra kerülhessenek a fogadó országok nemzeti rendszereibe, és ne legyenek különbségek a jogokhoz és a védelemhez való hozzáférésükben, a UNHCR továbbra is azt javasolja az Európai Unió tagállamainak, hogy alkalmazzanak befogadó és egységes megközelítést az ideiglenes védelemről szóló irányelv értelmezésében és alkalmazásában, ideértve a hontalan és az meghatározatlan állampolgárságú személyekkel való bánásmódot is. A UNHCR emellett határozottan javasolja, hogy a fogadó országok az együttműködés és felelősségmegosztás nemzetközi elveinek megfelelő, koordinált és harmonizált válaszlépéseket tegyenek az ideiglenes védelem alkalmazásának megszűnésekor.
19. A UNHCR és partnerei továbbra is nyomon követik a menekültek önszerveződő visszatérését Ukrajnába, hogy jobban átlássák, milyen motivációk és tényezők befolyásolják a visszatérésre vonatkozó döntéseket ebben a dinamikusan változó helyzetben.
20. Lehetővé kell tenni, hogy a menekültek objektív és naprakész tájékoztatást kapjanak azzal kapcsolatban, hogy potenciálisan milyen hatással lehet a hazatérésük a jogállásukra, illetve jogokhoz és a támogatásokhoz való hozzáférésükre a fogadó országokban. Továbbá, tájékoztatni kell őket a támogatások esetleges rendelkezésre állásáról azokon a területeken, ahová vissza kívánnak térni. Emellett tanácsadásban kell részesíteni a visszatérőket, és meg kell győződni a visszatérés önkéntes jellegéről.
21. A UNHCR megjegyzi, hogy bizonyos államok és egyéb szereplők igyekeznek elősegíteni azoknak a visszatérését Ukrajnába, akik kifejezik ezirányú kívánságukat. A UNHCR a jelenlegi helyzetre tekintettel határozottan azt ajánlja, hogy amennyiben anyagi támogatást nyújtanak, ezt a kiindulási pont helyett azokon a területeken tegyék, ahová a menekültek visszatérnek. Az Ukrajnába visszatérő menekültek támogatására irányuló kezdeményezéseknek szükségletalapúnak kell lenniük, és teljes mértékben összhangban kell állniuk a humanitárius segítségnyújtásra szoruló, szélesebb körű népességet (például belső menekülteket, visszatérő belső menekülteket, fogadó és háború által sújtott közösségekben élőket) érintő segítségnyújtási és védelmi erőfeszítésekkel. A UNHCR valamennyi szereplőt arra ösztönöz, hogy az ENSZ tartós megoldásokra irányuló keretrendszerével és a nemzeti helyreállítási tervvel összhangban támogassa a területi alapú megközelítéseket a korai helyreállítást és a tartós megoldásokat illetően. Az egyéni jogosultságoknak (például a kárt szenvedett otthonok javításához és újjáépítéséhez való támogatás igénybevétele) a szervezetközi humanitárius

válaszlépések keretében meghatározott kritériumokon, vagy a nemzeti segítségnyújtási és kompenzációs keretrendszeren kell alapulniuk.

22. A UNHCR a jelen helyzetben nem tartja helyénvalónak az Ukrajnába történő visszatérés népszerűsítését vagy ösztönzését, ugyanis az országban továbbra is nemzetközi fegyveres konfliktus és abból fakadó összetűzések zajlanak. A UNHCR ennél fogva minden érintettet figyelmeztet, hogy a támogatásoknak és a visszatérést elősegítő programoknak gondos elemzésen kell alapulniuk ahhoz, hogy ne mozdítsák elő (ténylegesen vagy látszólag) aktívan a menekültek visszatérését, vagy ne keltsenek társadalmi feszültségeket a hasonló szükségletekkel rendelkezőknek nyújtott támogatás mértékében és formájában megfigyelhető egyenlőtlenségek miatt.
23. A negatív kényszerítő tényezők által kiváltott idő előtti visszatérés hátrányosan érintheti a menekültek azon képességét, hogy szabadon és önként hozzanak döntést, és potenciálisan alááshatja a visszatérés fenntarthatóságát. A UNHCR emiatt ismét szorgalmazza, hogy a nemzetközi közösség gondoskodjon arról, hogy a menekültek – és különösen a sérülékeny csoportok – továbbra is védelemben részesülhessenek és gyakorolhassák jogaikat a fogadó országokban. A különleges bánásmódot igénylő menekültek – köztük a nemi alapú erőszakot elszenvedő nők, a fogyatékossgal élő személyek, a veszélyeztetett idős személyek, a komoly egészségügyi problémákkal küzdők és más sérülékeny személyek, valamint a kisebbségi csoportokhoz tartozók és a hontalanság kockázatának kitett személyek – gyors azonosítása és rendszerszintű referálása a szakszolgáltatások és támogatások felé elengedhetetlen ahhoz, hogy ezek a személyek védelmet tudjanak élvezni a fogadó országokban. Minden szereplőnek prioritásként kell tekintenie arra, hogy a menekültek, akiknek jelenleg nem áll módjukban hazatérni, érdemben bevonásra kerüljenek a fogadó országok nemzeti rendszereibe.

UNHCR

2023. június